

Роксоляна Зозуляк-Случик,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи,
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника, м. Івано-Франківськ
<https://orcid.org/0000-0001-6066-590X>
zozulyak_roksolyana@ukr.net

ПЕДАГОГІЧНА СИСТЕМА СФОРМОВАНOSTІ ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ В УНІВЕРСИТЕТАХ: АНАЛІЗ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ ПЕРЕВІРКИ

Сучасне навчання студентів спеціальності «Соціальна робота» у закладах вищої освіти, зокрема університетах, побудоване на чіткому вимірі змісту професійної діяльності особистості, ураховуючи відповідні її компетентності. Майбутній соціальний працівник, щоб стати професіоналом, потребує не тільки певних професійних знань, уміння використовувати найпродуктивніші для кожної конкретної ситуації форми, методи, технології соціальної роботи, а й особистісних професійно важливих якостей. Не випадково для покращення рівня професійної підготовки майбутніх соціальних працівників і було розроблено педагогічну систему формування професійної етики майбутніх фахівців.

Особливе зацікавлення викликають результати впровадження педагогічної системи. Саме вони показали зріст рівня сформованості професійної етики майбутніх соціальних працівників у процесі їх підготовки в університеті.

Мета статті полягає в аналізі експериментальної перевірки впливу педагогічної системи професійно-етичної підготовки майбутніх соціальних працівників в університетах на підвищення їхнього рівня сформованості професійної етики.

Розглядаємо педагогічну систему формування професійної етики як сукупність взаємопов'язаних компонентів, необхідних для організованого й цілеспрямованого професійно-педагогічного впливу на розвиток морально-етичних якостей особистості майбутніх фахівців соціальної роботи в університетах.

Експериментальна перевірка педагогічної системи здійснювалася за компонентами: мотиваційно-ціннісним, особистісно-позиційним, когнітивно-світоглядним, діяльнісно-поведінковим та рефлексивно-творчим і відповідними їм критеріями.

Отже, дані експериментальної перевірки засвідчують, що рівні сформованості професійної етики майбутніх соціальних працівників безпосередньо залежать від упровадженої педагогічної системи в університетах. Так, в експериментальній групі суттєво збільшилася кількість респондентів з достатнім та високим рівнями сформованості професійної етики. Відповідно зменшилось число представників низького рівня.

Ключові слова: педагогічна система; професійна етика; соціальний працівник; університет; освітній процес; експериментальна перевірка.

1. ВСТУП

Постановка проблеми. Стрімкий розвиток технологій у суспільстві вимагає підготовки конкурентоспроможних випускників закладів вищої освіти – майбутніх соціальних працівників на вітчизняному і світовому ринках праці. Така потреба проходить наскрізно через Закони України «Про освіту» та «Про

вищу освіту», де йдеться про високі вимоги до освітньої галузі у напрямі підготовки всебічно розвинених, ініціативних, відповідальних, компетентних фахівців, котрі спроможні виявити себе в успішному вирішенні виробничих питань, продемонструвати на високому професійному рівні результати праці.

Модель випускника майбутнього соціального працівника, зумовлює докорінні переміни в освітньому процесі університетів. модернізацію усіх компонентів узвичаєної педагогічної системи. Насамперед, вони направлені на цілеспрямоване формування професійної етики майбутніх соціальних працівників як інтегративної системи професійно-етичних ціннісних орієнтацій, знань, умінь, професійно важливих якостей, необхідних для самореалізації та досягнення ними успіху в соціальній роботі. Найбільш чітко вона проявляється у поведінці та вчинках фахівця, зумовлює його готовність і здатність виконувати свої професійні функції на високому рівні, ефективно вирішувати соціальні питання на основі поєднання комплексу знань, умінь, мотивів, цінностей та необхідних особистісно-моральних професійно важливих якостей.

Не випадково у сучасних умовах набирає гостроти проблема вдосконалення системи професійної підготовки майбутніх соціальних працівників, а також підвищення рівня сформованості їх професійної етики, на що і була спрямована розробка самої педагогічної системи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження з експериментальної перевірки впливу розробленої системи на якість професійної підготовки майбутніх фахівців здійснювали: В. Беспалько, Б. Без'язичний, І. Друзь, А. Каленський, О. Карпенко, В. Кузьміна, М. Михнюк, Г. Скачкова, М. Чуносков та інші. Так, Б. Без'язичний [1] аналізував вплив системи на формування етичної компетентності майбутніх учителів фізкультури. А. Каленський [2] експериментально перевіряв ефективність педагогічної системи в розвитку професійно-педагогічної етики майбутніх викладачів спеціальних дисциплін закладів вищої освіти аграрної та природоохоронної галузей. М. Михнюк [3] подала основні складові методичної

системи розвитку педагогічної культури викладачів спеціальних дисциплін будівельного профілю. Усе ж не вивчено впливу педагогічної системи на професійно-етичну підготовку майбутніх соціальних працівників в університетах не проводилося.

Метою статті ставимо аналіз експериментальної перевірки впливу педагогічної системи на рівень сформованості професійної етики майбутніх соціальних працівників в університетах.

2. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Під педагогічною системою формування професійної етики майбутніх фахівців в університетах ми розглядали сукупність взаємопов'язаних компонентів, необхідних для організованого й цілеспрямованого професійно-педагогічного впливу на розвиток морально-етичних професійно важливих якостей особистості. Вона передбачає застосування форм і методів активного контекстного й імітаційного навчання, що сприяли оволодінню професійно-етичними знаннями, вміннями та навичками; моделювання професійно-етичної діяльності в освітньому процесі підготовки фахівців шляхом проектування й розв'язання морально-етичних завдань та оволодіння майбутніми соціальними працівниками змістом курсу «Етика соціальної роботи»; включення студентів у професійно-етичну спрямовану діяльність; відповідність змісту навчання рівню розвитку сучасних соціальних, інформаційних, педагогічних технологій.

Реалізація педагогічної системи здійснювалася на орієнтовно визначених етапах, а саме: мотиваційно-цільовому, процесуальному та оцінно-діагностичному. Так, мотиваційно-ціннісний етап сприяв визначенню та усвідомленню цілей освітнього процесу в університеті задля активізації мотивації до формування професійної етики. Таким чином, відбувається формування у студентів позитивного емоційно-етичного ставлення до опанування професійно-етичними засадами фаху; розвиток альтруїстичної емоційно-етичної позиції.

Процесуальний етап передбачав через зміст навчальних дисциплін та впровадження відповідних форм, методів, інноваційних технологій навчання

формування окреслених компонентів: мотиваційно-ціннісного, когнітивно-світоглядного, діяльнісно-поведінкового, особистісно-позиційного та рефлексивно-творчого.

На оцінно-діагностичному етапі ми спробували дослідити ефективність застосування розробленої педагогічної системи, визначивши рівень сформованості професійної етики майбутніх соціальних працівників в університетах.

Проведені нами висліди дозволили окреслити сутність поняття сформованості професійної етики майбутніх соціальних працівників в університетах. Зокрема, дану категорію трактуємо як готовність до продуктивної самостійної й відповідальної дії, завдяки якій студент має можливість продемонструвати власні знання, уміння, моральну культуру, що виявляється у моральній взаємодії та діяльності; готовність вирішувати складні професійно-етичні проблеми.

До компонентів сформованості професійної етики нами було віднесено: мотиваційно-ціннісний, когнітивно-світоглядний, діяльнісно-поведінковий, особистісно-позиційний, рефлексивно-творчий, які діагностувалися за такими критеріями: мотиваційно-професійним, особистісно-емоційним, когнітивно-світоглядним, поведінково-діяльнісним, рефлексивно-корекційним. Водночас досліджувався ступінь відповідності окреслених критеріїв рівням сформованості професійної етики майбутніх фахівців соціальної роботи в університетах: творчому (високому), продуктивному (достатньому), репродуктивному (середньому), елементарному (низькому) [4, с. 192].

До експериментального дослідження нами було залучено 432 студенти 1–4-х курсів спеціальності «Соціальна робота», з них 219 – контрольної, 213 – експериментальної груп.

На констатувальному етапі нами здійснений аналіз за мотиваційно-ціннісним, особистісно-позиційним, когнітивно-світоглядним, діяльнісно-поведінковим та рефлексивно-творчим компонентами професійної етики до відповідних їм критеріїв і рівнів. У досягненні мети ми прибігли до

інтерпретаційно-теоретичних та емпіричних методів дослідження: інтерв'ювання, анкетування викладачів і студентів, експертне оцінювання студентів.

У ході реалізації окресленої ними мети ми поставили завдання визначити та обчислити інтегральну оцінку респондента (з урахуванням коефіцієнтів вагомості показників сформованості професійної етики майбутніх соціальних працівників). Відповідно до величини інтегральної оцінки ми спробували встановити рівень сформованості кожного компонента професійної етики студента.

Результати діагностичного дослідження підвели до узагальнення про рівень сформованості професійно-етичних знань та вмінь, професійно важливих якостей майбутніх соціальних працівників, що здебільшого прирівнювався до середнього та низького рівнів. Отримані дані стосовно сформованості компонентів професійної етики на констатувальному етапі подано в таблиці 1.

Отже ми дійшли висновку про необхідність розроблення педагогічної системи формування професійної етики майбутніх фахівців соціальної роботи і впровадження її під час формувального етапу експерименту в закладах вищої освіти.

На формувальному етапі експерименту було застосовано педагогічну систему, яка включала:

авторську робочу програму з дисципліни «Етика соціальної роботи»;

авторський навчальний посібник «Етика соціальної роботи»;

методичні рекомендації «Здійснення формування професійної етики майбутніх соціальних працівників в університетах», розроблені автором;

застосування форм теоретичного навчання: лекцій, семінарів, консультацій і форм практичного навчання;

використання груп методів: стимулювання до оволодіння основами професійної етики; формування досвіду професійно-етичної діяльності; діагностування сформованості професійної етики;

впровадження технологій: колективної розумової діяльності, особистісно орієнтованих, контекстного навчання, проектного навчання, формування комунікативної культури засобами театральної педагогіки, інформаційно-комунікаційних, занурення студентів у професійну діяльність, професійного самофутурування.

Таблиця 1

**Рівні сформованості компонентів професійної етики студентів
експериментальних і контрольних груп
(кількість осіб, % до загальної кількості)**

Рівні	Після констатувального етапу експерименту				Після формувального етапу експерименту			
	КГ		ЕГ		КГ		ЕГ	
	осіб	%	осіб	%	осіб	%	осіб	%
Мотиваційно-ціннісний компонент								
Високий	18	8 %	19	9 %	24	11 %	56	26 %
Достатній	49	22 %	54	25 %	57	26 %	89	42 %
Середній	124	57 %	115	54 %	118	54 %	50	23 %
Низький	28	13 %	25	12 %	20	9 %	18	8 %
Когнітивно-світоглядний компонент								
Високий	15	7 %	18	8 %	21	10 %	64	30 %
Достатній	48	22 %	54	25 %	66	30 %	94	44 %
Середній	125	57 %	117	55 %	107	49 %	47	22 %
Низький	31	14 %	24	11 %	25	11 %	8	4 %
Діяльнісно-поведінковий компонент								
Високий	16	7 %	16	8 %	26	12 %	67	31 %
Достатній	50	23 %	47	22 %	61	28 %	83	39 %
Середній	131	60 %	123	58 %	115	53 %	54	25 %
Низький	22	10 %	27	13 %	17	8 %	9	4 %
Особистісно-позиційний компонент								
Високий	17	8 %	16	8 %	26	12 %	70	33 %
Достатній	43	20 %	50	23 %	60	27 %	85	40 %
Середній	131	60 %	123	58 %	116	53 %	49	23 %
Низький	28	13 %	24	11 %	17	8 %	9	4 %
Рефлексивно-творчий компонент								
Високий	17	8 %	19	9 %	25	11 %	71	33 %
Достатній	46	21 %	57	27 %	63	29 %	90	42 %
Середній	126	58 %	115	54 %	108	49 %	46	22 %
Низький	30	14 %	22	10 %	23	11 %	6	3 %

На формувальному етапі експерименту ми скористались експериментальною перевіркою гіпотези про те, що формування професійної

етики майбутніх соціальних робітників підвищиться завдяки цілеспрямованому і системному впровадженню самої педагогічної системи.

Проаналізувавши діагностичні показники за окресленими компонентами відповідно до критеріїв ми отримали певні результати. Так, розподіл студентів контрольних груп за рівнями сформованості компонентів професійної етики суттєво не різнився. У респондентів експериментальних груп ситуація була зовсім протилежною, кількість студентів з низьким рівнем компонентів професійної етики зменшилася на 4–8 %. Зменшення числа представників із середнім рівнем особистісно-позиційного компонента зафіксоване на пропозиції 35 %. Натомість зростання достатнього та високого рівнів складало 16 % та 25 % відповідно. На 33 % зменшилася кількість студентів з низьким рівнем когнітивно-світоглядного та рефлексивно-творчого компонентів, а приріст числа осіб з високим рівнем становить 24 %. Зведені дані формувального експерименту продемонстровані в порівняльній таблиці 1.

На основі отриманої динаміки сформованості професійної етики майбутніх соціальних працівників в університетах за рівнями нами отримано наступні результати. Їх подано в таблиці 2.

Таблиця 2

Динаміка сформованості професійної етики експериментальних і контрольних груп за рівнями (кількість осіб, % до загальної кількості)

Рівні	Після констатувального етапу експерименту				Після формувального етапу експерименту			
	КГ		ЕГ		КГ		ЕГ	
	осіб	%	осіб	%	осіб	%	осіб	%
Високий	17	8 %	18	8 %	24	11 %	66	31 %
Достатній	47	21 %	52	24 %	61	28 %	88	41 %
Середній	127	58 %	119	56 %	113	52 %	49	23 %
Низький	28	13 %	24	11 %	21	10 %	10	5 %
Всього	219	100 %	213	100 %	219	100 %	213	100 %

Наслідком проведеного вивчення стали певні узагальнення, зокрема, експериментальна перевірка результатів формувального етапу переконала у

зміні низького рівня сформованості професійної етики, що становило 2 % і 5 % у контрольній та експериментальній групах відповідно. Зафіксоване значне зменшення числа представників середнього рівня на 29 %, що відстежується серед студентів експериментальної групи. Зменшення кількості студентів з експериментальної групи з низьким та середнім рівнями, призвело до збільшення числа осіб з достатнім і високим рівнями професійної етики на 13 % і 20 % відповідно.

3. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Отже, експериментальне вивчення ефективності педагогічної системи формування професійної етики майбутніх соціальних працівників засвідчило, що відчутним став приріст у рівнях сформованості за мотиваційно-ціннісним, когнітивно-світоглядним, діяльнісно-поведінковим, особистісно-позиційним, рефлексивно-творчим компонентами в експериментальній групі. Так, кількість майбутніх соціальних працівників на високому рівні сформованості в експериментальній групі на 20 % більша, ніж у контрольній, на достатньому рівні різниця становить 13 %, відповідно середній і низькій рівні – на 29 % і 5 % у контрольній групі більше ніж у експериментальній.

Перспективу подальших розвідок вбачаємо в прогнозуванні перспектив формування професійно-етичної підготовки майбутніх соціальних працівників у закладах вищої освіти.

Список використаних джерел

1. Без'язичний Б. І. Теоретичні і методичні засади формування етичної компетентності майбутнього вчителя фізичної культури у процесі професійної підготовки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : 13.00.04. Харків, 2016. 40 с.
2. Каленський А. А. Розвиток професійно-педагогічної етики у майбутніх викладачів спеціальних дисциплін. 2-ге вид., випр. і допов. Київ : ЦП «Компринт», 2016. 424 с.
3. Михнюк М. І. Теоретичні і методичні основи розвитку професійної культури викладачів спеціальних дисциплін будівельного профілю : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Ін-т професійно-технічної освіти НАПН України. Київ, 2017. 652 с.
4. Зозуляк-Случик Р. Діагностика рівнів формування професійно-етичної компетентності майбутніх соціальних працівників. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія. Педагогічні науки* : зб. наук. пр. Вип. 3. Бердянськ : БДПУ, 2018. С. 183–193.

References

1. Beziazychnyi B. I. *Teoretychni i metodychni zasady formuvannia etychnoi kompetentnosti maibutnoho vchytelia fizychnoi kultury u protsesi profesiinoi pidhotovky* [Theoretical and methodical principles of formation of the ethical competence of the future teacher of physical culture in the process of professional training] : avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia d-ra ped. nauk : 13.00.04. Kharkiv, 2016. 40 p. [in Ukrainian]
2. Kalenskyi A. A. *Rozvytok profesiino-pedahohichnoi etyky u maibutnikh vykladachiv spetsialnykh dystsyplin* [Developing professional and pedagogical ethics in future subject teachers]. 2-he vyd., vypr. i dopov. Kyiv : TsP «Kompynt», 2016. 424 p. [in Ukrainian]
3. Mykhniuk M. I. *Teoretychni i metodychni osnovy rozvytku profesiinoi kultury vykladachiv spetsialnykh dystsyplin budivelnoho profilu* [Theoretical and methodical principles of developing professional culture in teachers teaching construction-oriented subjects] : dys. ... d-ra ped. nauk : 13.00.04 / In-t profesiino-tekhnichnoi osvity NAPN Ukrainy. Kyiv, 2017. 652 p. [in Ukrainian]
4. Zozuliak-Sluchyuk R. *Diahnostyka rivniv formuvannia profesiino-etychnoi kompetentnosti maibutnikh sotsialnykh pratsivnykiv*. [Diagnosis of the levels of formation of professional and ethical competence of future social workers]. Naukovi zapysky Berdianskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu. Seriya. Pedahohichni nauky : zb. nauk. pr. Vyp. 3. Berdiansk : BDPU, 2018. P. 183–193. [in Ukrainian]

Roksolyana Zozuliak-Sluchyuk. Pedagogical System of Foundation of Professional Ethics of Future Social Workers in Universities: Analysis of Experimental Check

Modern studying of students of the specialty «Social Work» in higher education institutions, in particular universities is based on the definition of the content of professional activities of a specialist, taking into account relevant competencies. The future social worker, in order to become a professional, requires not only certain professional knowledge, the ability to use the most productive for each particular situation forms, methods, technology of social work, but also personal professionally-important qualities. For this purpose, to improve the level of training of future social workers, a pedagogical system for formation of the professional ethics of future specialists was developed.

The results of the introduction of the pedagogical system, which showed the growth of the level of formation of the professional ethics of future social workers in the process of their preparation at the university are actual in our study.

The purpose of the article is to analyze the impact of the pedagogical system of professional and ethical training of future social workers at university eson increasing their level of professional ethics.

We consider the pedagogical system of formation of professional ethics as a set of interrelated components necessary for an organized and purposeful professional-pedagogical influence on the development of moral and ethical qualities of the personality of future social work specialists at universities.

Experimental verification of the pedagogical system was carried out according to the components: motivational-value, personal-positional, cognitive-ideological, activity-behavioral and reflexive-creative and corresponding criteria.

Consequently, the results of the experimental verification show that the level of formation of professional ethics of future social workers depends directly on the introduction of the pedagogical system at universities. Thus, in the experimental group, the number of respondents with a sufficient and high level of professional ethics has significantly increased, with a corresponding decrease in the number of representatives with a low level.

Key words: pedagogical system; professional ethics; social worker; university; educational process; experimental verification.